

Drodzy Czytelnicy,

oddajemy w Wasze ręce zeszyt ćwiczeń do historii starożytnej i średniowiecznej. Składa się on z dwóch części. W pierwszej z nich znajdziecie zadania i polecenia z kluczem, w drugiej – teksty źródłowe i pytania ułatwiające ich zrozumienie.

Zadania powtórzeniowe i utrwalające dotyczą różnorodnej tematyki, np. kształtowania się ustroju państwa i zasad jego funkcjonowania, kwestii gospodarczych, militarnych, społecznych, religijnych oraz kulturowych. Ciekawe i zróżnicowane pod względem poziomu trudności ćwiczenia zachęcą Was do pracy z ilustracjami, mapami, tabelami i wykresami oraz pomogą rozwijać umiejętność odczytywania zawartych w nich danych historycznych. Swoją wiedzę możecie sprawdzić za pomocą klucza z poprawnymi odpowiedziami.

Z kolei bogaty wybór tekstów źródłowych (ponad 100) pomoże Wam lepiej poznać i zrozumieć procesy i wydarzenia historyczne. W zaproponowanym przez nas wyborze znajdują się zarówno teksty dobrze Wam znane, jak i te wykraczające poza podręcznikowy kanon. Niektóre przytoczone teksty źródłowe są bardziej obszerne, inne zostały odpowiednio skrócone dla potrzeb prezentacji konkretnych problemów, zjawisk i procesów historycznych. Interpretację źródeł pisanych ułatwią Wam dodatkowe informacje o ich funkcji lub autorze oraz pytania sprawdzające. Pamiętajcie o tym, że umiejętnością analizy i krytyki tekstów źródłowych będziecie musieli się wykazać na egzaminie maturalnym.

Na końcu zeszytu znajdziecie materiał wykraczający poza podstawę programową – spisy władców wybranych państw antycznej i średniowiecznej Europy. Warto z nich korzystać podczas pracy z zeszytem ćwiczeń, gdyż pozwalają na dodatkowe uporządkowanie materiału faktograficznego i umożliwiają umiejscowienie konkretnych wydarzeń historycznych w okresie panowania danego władcy.

TEKSTY ŹRÓDŁOWE z pytaniami

Starożytność

1. Wyobrażenia o Ziemi, Azji i Europie

Izydor z Sewilli, *Etymologie*

O ziemi

Ziemia (*orbis*) nazwana od okrągłego kształtu koła, ponieważ jest jako koło [...]. Zewsząd bowiem ocean oblewając, okrąża jej granice w linii koła. Dzieli się zaś na trzy części: z tych jedna część nazywa się Azja, druga Europa, trzecia Afryka [...].

O Azji

Azja [...] od strony wschodniej graniczy z miejscem wschodu słońca, od strony południowej z oceanem, od zachodu z naszym morzem, od północy z Jeziorem Meotydejskim i rzeką Tanaus. Posiada zaś liczne prowincje i okolice, o których imionach i położeniu pokrótce opowiem, zaczawszy od raj. Raj jest to miejsce położone w części wschodniej [...]. Rosną w nim wszelkiego rodzaju drzewa i drzewa owocowe, a także drzewo życia. Nie ma tam ani zimna, ani upału, lecz wieczysty klimat umiarkowany [...]. Indie nazwano od rzeki Indus [...], od południowego morza rozciągają się aż do miejsca wschodu słońca, od północy zaś przytykają do góry Kaukazu [...]. Ziemia Indii [...] rodzi kolorowych ludzi, olbrzymie słonie, [...] cynamon i pieprz [...], wysyła kość słoniową i drogic kamienie. Tamże znajdują się Góry Złote, do których jednak niemożliwe jest dojść z powodu smoków i gryfów, i olbrzymich potworów ludzkich [...].

O Europie

[...] Pierwszy kraj Europy (od strony wschodniej) stanowi Scytia niższa, która rozciąga się od bagien meotyckich poczynając między Dunajem i oceanem północnym aż do Germanii; ta to ziemia nosi ogólnie miano ziemi barbarzyńców, z powodu barbarzyńskich narodów, które ją zamieszkują. Pierwszą jej częścią jest Alania,

Autor

Izydor z Sewilli (ok. 560–636) pochodził z rodziny rzymsko-hiszpańskiej z Kartaginy hiszpańskiej. Od 599 r. był biskupem Sewilli. Popierał organizowanie szkolnictwa, bibliotek i skrytoriów. Jest autorem tekstów teologicznych i historycznych oraz encyklopedii powszechnej *Etymologie*, zawierającej zbiór wiadomości z różnych dziedzin i umiejętności praktycznych. W 1598 r. został kanonizowany.

która dochodzi aż do bagien meotyckich; po niej Dacja, gdzie i Gocja; następnie Germania, gdzie największą część zamieszkiwali Swewowie.

red. K. Dobrowolski

Pytania, zadania, problemy

1. Wskaż na mapie regiony wymienione w powyższym tekście.
2. Które informacje podane przez autora są wytworem jego wyobraźni, a które – poparte wiedzą?
3. Dlaczego autor zamieszcza wzmiankę o potworach?

2. Rady Konfucjusza

Konfucjusz, *Dialogi konfucjańskie* (rozd. 10, 12, 16)

Autor

Konfucjusz, właśc. Kong Qiu lub Kong Zhongni, zwany także Kongfuzi [‘mistrz Kong’] (551–479 p.n.e.) był chińskim filozofem i myślicielem, twórcą systemu filozoficznego i moralno-religijnego, zwanego konfucjanizmem.

Źródło

Dialogi konfucjańskie jako zwarte dzieło powstały prawdopodobnie na początku IV w. p.n.e. (ok. stu lat po śmierci Konfucjusza). Wcześniej funkcjonowały w postaci luźnych notatek, spisanych przez uczniów Konfucjusza.

Jak rządzić?

Książę King z Tsi zapytał Konfucjusza, jak należy rządzić.

Konfucjusz odrzekł: „Trzeba tylko, by władca postępował tak, jak się godzi władcy, minister – jak się godzi ministrowi, ojciec – jak ojcu należy, a syn – po synowsku”.

Książę wykrzyknął: „Znakomita, doprawdy, odpowiedź! Bowiem istotnie, jeśli władca nie postępuje, jak się godzi władcy, minister – jak przystoi ministrowi, ojciec – jak ojcu należy, a syn – po synowsku, to choćbyś miał przed sobą misę ziarna, nie wiesz, czy zdołasz je w spokoju spożyć” . [...]

Tsy-tczang zapytał, jak należy rządzić.

Mistrz powiedział: „Przyjąwszy obowiązek ten, trzeba przy nim trwać niezmiennie i pełnić go z największym oddaniem”.

Mistrz rzekł: „Kto rozszerza swą wiedzę przez znajomość pism [...], a z obyczajności więzy sobie czyni, ten tylko potrafi nie zboczyć z właściwej drogi”.

Ki K’ang pytał Konfucjusza, jak należy rządzić.

Mistrz odrzekł: „Rządzić – znaczy być wzorowym. Gdy bowiem Ty, Panie, na czele idąc, wskażesz należyłą drogę, któż się ośmieli tą drogą nie podążyć?”.

Kraj Ki K’anga trapiły bandy rozbójników, pytał więc o radę Konfucjusza. Konfucjusz odrzekł: „Gdybyś ty sam, Panie, nie był chciwy, nie byłoby rozbójników, choćby nawet za rozbój dawano nagrody”.

Ki K’ang pytał Konfucjusza o sprawy rządzenia, mówiąc: „Co sądzisz o zgładzeniu tych, co nie przestrzegają zasad postępowania, dla dobra tych, którzy zasady posiadli?”.

Konfucjusz odrzekł: „Czemu w swoich rządach miałbyś się uciekać do zabijania? Wszak, gdy Ty sam będziesz pragnął dobra, także i lud Twój stanie się dobry.

Bowiem człowiek szlachetny jest jak wiatr, a prosty lud jest jak trawa. Jakże może się nie ugiąć trawa, gdy nad nią wiatr powieje?”.

Jeśli ktoś porzucił swoją małżonkę, która nie urodziła mu dzieci, da jej pieniądze w wysokości wiana oraz zwróci jej posąg, który przyniosła z domu swego ojca, i może ją odprawić. [...]

Jeśli syn uderzył swego ojca, utną mu jego rękę.

Jeśli pełnoprawny obywatel wybił oko człowiekowi klasy pełnoprawnych obywateli, wydlubią mu oko. [...]

Jeśli wybił ząb poddanego, zapłaci jedną trzecią miny srebra. [...]

Jeśli lekarz zrobił pełnoprawnemu obywatelowi nożem z brązu ciężką operację i pełnoprawnego obywatela uzdrowi albo za pomocą noża z brązu otworzy łuk brwiowy pełnoprawnego obywatela i uzdrowi oko pełnoprawnego obywatela, weźmie dziesięć szekli srebra.

Jeśli jest to człowiek klasy poddanych, weźmie pięć szekli srebra.

Jeśli jest to czyjś niewolnik, zapłaci pan niewolnika lekarzowi dwa szekle srebra.

Jeśli lekarz zrobił pełnoprawnemu obywatelowi nożem z brązu ciężką operację i spowoduje, że pełnoprawny obywatel umrze albo za pomocą noża z brązu otworzy łuk brwiowy pełnoprawnego obywatela i zniszczy jego oko, utną mu jego rękę.

Jeśli lekarz zrobi niewolnikowi poddanego nożem z brązu ciężką operację i spowoduje, że umrze, wynagrodzi niewolnikiem za niewolnika.

Jeśli otworzył nożem z brązu jego łuk brwiowy i zniszczy jego oko, zapłaci połowę jego ceny kupna.

Jeśli budowniczy wybudował komuś dom, a dzieła swego nie wykonał trwale i dom, który wybudował, zawali się i zabije właściciela domu, budowniczy ten poniesie karę śmierci.

red. R. Skeczkowski

¹Tzn. był opieszawy.

Pytania, zadania, problemy

1. Czy Kodeks przewidywał równość wobec prawa? Odpowiedź uzasadnij.
2. Omów system kar oparty na prawie talionu, czyli na zasadzie odpłaty.

Autor

Arystoteles ze Stagiry (384–322 p.n.e.) był filozofem i historykiem greckim. W dziele zatytułowanym *Polityka* przedstawił problematykę dotyczącą obywatelstwa greckiej polis.

5. Problem obywatelstwa w greckiej polis

Arystoteles, *Polityka* (ks. III, rozdz. 1 – ks. VII, rozdz. 8)

Obywatel nie zostaje obywatelem przez to, że gdzieś zamieszkał, bo także metoijkowie¹ i niewolnicy mają wspólne z obywatelami miejsce zamieszkania. [...]

Kto mianowicie w pewnym państwie ma prawo uczestniczenia w zgromadzeniach i trybunałach, tego nazywamy już obywatelem tego państwa [...].

[...] mianem obywatela określa się tego, który zarówno w linii ojca, jak i matki pochodzi z rodziny obywatelskiej, a nie z jednej tylko strony, a więc z ojca jedynie bądź z matki. [...]

[...] państwo jest pewną wspólnotą, a mianowicie wspólnotą obywateli [...].

Za dawnych czasów² w niektórych państwach rzemieślnicy byli niewolnikami albo cudzoziemcami, toteż są nimi przeważnie i obecnie. Państwo [...] nie robi [...] rzemieślnika obywatelem [...].

W wielu zaś ustrojach prawo dopuszcza nawet obcych [do obywatelstwa], bo w niektórych państwach demokratycznych obywatelem jest i ten, którego matka tylko była obywatelką. [...]

W niektórych państwach w szeregi pełnoprawnionych obywateli wchodzi nie tylko ci, co pełnią służbę wojskową jako ciężkozbrojni, ale i ci, co ją już odbyli [...].

[...] obywatele nie mogą prowadzić życia prostego robotnika³ ani handlowca, bo życie takie nie jest szlachetne i nie pozwala na rozwijanie cnoty; nie mogą też być rolnikami ci, którzy mają być mężami stanu, bo do uprawiania cnoty i rozwijania działalności politycznej potrzeba wolnego czasu⁴. [...]

Obywatele [...] powinni być zamożni⁵ [...]

Toteż oczywistą jest rzeczą, że własność ziemska musi być w ich rękach [obywateli], a rolę uprawiać muszą niewolnicy lub barbarzyńcy [chłopi niewolni] w sąsiedztwie mieszkający. [...]

Chłopi mianowicie, rzemieślnicy i wszelkiego rodzaju robotnicy muszą być w każdym państwie [...].

przeł. L. Piotrowicz

¹ Metojkowie byli przybyszami zamieszkującymi dane polis. Mieli prawo zarobkowania w rzemiośle i handlu, byli ludźmi wolnymi, nie mogli jednak nabywać ziemi i nie mieli praw obywatelskich.

² Autorowi zapewne chodziło o epokę archaiczną, czyli VIII–VI w. p.n.e.

³ Tzw. *xenos* – ludzie wolni, którzy byli wynajmowani do pracy sezonowej.

⁴ Do pełnienia tej funkcji niezbędny był także majątek, ponieważ urzędy w Grecji w epoce archaicznej były piastowane nieodpłatnie.

⁵ Pozycja społeczna obywatela polis w epoce archaicznej VIII–VI w. p.n.e. w dużej mierze zależała od jego zamożności. Obywateli wyróżniających się bogactwem, pochodzeniem i szczególnym typem kultury określano jako *aristoi* (szlachetni, najlepsi), tych zaś, którzy nie posiadali dużego majątku, nazywano *kakoi* (najgorsi, biedni, źli).

Pytania, zadania, problemy

1. Kogo uważano za obywatela greckiej polis?
2. Wymień i scharakteryzuj grupy społeczne zamieszkujące grecką polis.

6. Instytucje ustrojowe greckiej polis

Arystoteles, *Polityka* (ks. III, rozdz. 1–12)

Z urzędów państwowych jedno są ograniczone co do czasu, tak że niektórych ten sam człowiek w ogóle dwukrotnie piastować nie może, albo też dopiero po upływie pewnego okresu, inne natomiast, tak np. udział w sądach i zgromadzeniach ludowych, nie mają takiego ograniczenia. [...]

Autor

Arystoteles ze Stagiry (384–322 p.n.e.) był filozofem i historykiem greckim. W dziele *Polityka* opisał m.in. instytucje ustrojowe greckiej polis.

na ziemię Etrusków, wypędzili ich z kraju nad Padem i sami posiadli te równiny. Mianowicie pierwsze, położone dokoła źródeł Padu, zamieszkali Laowie i Lebekio- wie, następnie Insubrowie, największy z ludów galickich; z kolei za tymi, wzdłuż rzeki, osiedlili się Cenomanowie. A sięgające już do Adriatyku okolice zatrzymał inny bardzo dawny lud, zwany Wenetami. W obyczajach i stroju mało różni się on od Galów, innym jednak posługuje się językiem. Tragediopisarze często o nich wspominali, opowiadając wiele dziwnych rzeczy. W okolicach za Padem, dokoła Apeninów, pierwsi osiedlili się Anarowie, po nich Bojowie; dalej za tymi w kierunku Adriatyku Lingonowie, wreszcie nad morzem Senonowie.

przeł. S. Hammer

Pytania, zadania, problemy

1. Wymień ludy zamieszkujące Italię i wskaż na mapie tereny do nich należące.
2. Wskaż na mapie krainy, rzeki, zatoki i morza wymienione w tekście.

12. Zasady funkcjonowania ustroju Rzymu w czasach monarchii

Tytus Liwiusz, *Dzieje Rzymu od założenia miasta* (ks. I, rozdz. 8)

Autor

Tytus Liwiusz (59 p.n.e.–17 n.e. lub 64 p.n.e.–12 n.e.) był historykiem rzymskim. W dziele *Dzieje Rzymu od założenia miasta* opisał historię Rzymu od czasów najdawniejszych aż po sobie współczesne, m.in. proces kształtowania się ustroju monarchicznego w Rzymie.

Urządziwszy należycie praktyki religijne zwołał Romulus ludność na zgromadzenie i nadał jej prawa, gdyż nie inaczej, jak tylko z pomocą praw mogła się ona zrosnąć w zwarty organizm polityczny. Przekonany zaś, że lud jeszcze dzięki będzie je o tyle jednak szanował, o ile on sam doda sobie dostojęstwa przez zewnętrzne oznaki władzy, przybrał sobie, oprócz innych znamion tegoż, przede wszystkim dwunastu liktorów. Inni mówią, że kierował się tu liczbą ptaków, które mu przez wróżbę zwiastowały królowanie. Ja jednak nie waham się przyjąć zdania tych, co twierdzą, że ten rodzaj sług publicznych przejął od sąsiednich Etrusków, skąd i krzesło kurulne pochodzi, i toga bramowana, i sama liczba liktorów; Etruskowie zaś dlatego mieli ich

tylu, że u nich dwanaście ludów wybierało wspólnego króla i każdy lud dawał po jednym liktorze.

[...] pomyślał o radzie dla nich [mieszkańców Rzymu]: wybrał stu senatorów, czy to dlatego, że ta liczba wystarczała, czy też, że tylko stu było takich, których można było mianować ojcami. Ojcami nazwano ich oczywiście dla zaszczytu, a potomków ich patrycjuszami.

przeł. A. Kościółek

Pytania, zadania, problemy

1. Jakie instytucje ustrojowe wymienił autor tekstu? Kiedy powstały i do jakich tradycji nawiązywały?
2. Jakie zewnętrzne oznaki władzy przyjął Romulus? Czemu one służyły?

Średniowiecze

1. Prawodawstwo Justyniana

Kodeks Justyniana (fragmenty)

Institutiones (I, 3)

[...] Najogólniejszą zasadą podziału osób względem prawnym jest podział wszystkich ludzi na wolnych i niewolników. Wolność zaś, stąd i nazwa wolnych, oznacza czyjaś naturalną moc czynienia dowolnie czegoś, oprócz tego, co jest zakazane siłą lub prawem. Niewola natomiast została ustanowiona przez prawo narodów, na mocy którego ktoś, wbrew naturze, podlega panowaniu innego. Niewolnicy zaś tak są nazywani, bo wodzowie rozkazują sprzedawać jeńców, a tym samym zazwyczaj zachowują ich przy życiu a nie zabijają. Nazywa się ich także mancipia¹, gdyż są chwytani przez wroga ręką. Niewolnikiem jest się z urodzenia albo można nim się stać. Rodzą się z niewolnic naszych, stają się zaś na podstawie prawa narodów, tj. z jeństwa, albo na podstawie prawa cywilnego, gdy człowiek wolny, w wieku ponad dwadzieścia lat, pozwolił samego siebie sprzedać, aby mieć udział w cenie sprzedażnej. Położenie [prawne] wszystkich niewolników jest takie samo. Co się tyczy wolnych, to istnieją liczne różnice: jedni są wolno urodzeni, inni – wyzwolenicy.

Digesta (XXXXVIII, 19, 38; L, 17, 32)

Jeśli ktoś ukradł coś z kopalni cesarskiej lub ze świętej mennicy, karze się go pracą przymusową w kopalni i wygnaniem.

Zbiegli do wrogów lub ci, co ujawniają nasze zamiary mają być spaleni żywcem, albo powieszani na

Autor

Justynian I Wielki (483–565) był cesarzem bizantyńskim w latach 527–565. Dążył do przywrócenia potęgi imperium. Po wojnie z Persją i stłumieniu powstania Nika odzyskał północną Afrykę, południową Hiszpanię, Sycylię i Italię. Scentralizował administrację, zreorganizował finanse i powołał komisję kodyfikacyjną, która zajęła się unowocześnieniem i usystematyzowaniem prawa rzymskiego. Największą zasługą komisji było spisanie w latach 528–534 *Kodeksu Justyniana (Corpus iuris civilis)*. Nazwa *Corpus iuris civilis* przyjęła się dopiero w XVI w. Kodeks składał się z czterech części: *Kodeksu (Codex)* – zbioru konstytucji cesarskich, *Digesta (Pandectae)* – ksiąg zawierających fragmenty pism prawników rzymskich, *Instytucji (Institutiones)* – rodzaju podręcznika z wykładem podstawowych wiadomości z zakresu prawa oraz *Noweli (Novellae)* – zbioru konstytucji Justyniana I. Reformy Justyniana przyczyniły się także do rozwoju kultury, za jego panowania powstała m.in. Hagia Sophia w Konstantynopolu.

widłach. Sprawcy buntów i zamieszek, wynikłych na skutek podburzania ludu, mają być – zależnie od godności – albo powieszani na widłach, albo rzućeni zwierzętom [na pożarcie], albo deportowani na wyspę. [...]

Co się tyczy prawa cywilnego, niewolników uważa się za nic; inaczej jednak pod względem prawa naturalnego, gdyż, co się tyczy prawa naturalnego, wszyscy ludzie są sobie równi.

Codex (XI, 48, 23, 1)

[...] prawo, wydane przez cesarza Anastazjusza, zezwala aby ci, którzy w ciągu lat trzydziestu pracowali na roli w charakterze kolonów, utrzymali się jako ludzie wolni, zabrania im się jednak opuszczać rolę [na której się osiedlili] i przenosić się w inne miejsca. Z prawa powyższego wynika, że dzieci ich, bez względu na płeć, [...] winny pozostawać w tym samym co ich ojciec stanie, tj. być kolonami [...] Ustanawiamy więc, aby dzieci kolonów, zachowując wolność, zgodnie z powyższym prawem, pozostawały przywiązane do ziemi, którą [...] ich ojcowie otrzymali do uprawy i aby im nie wolno było ziemi tej opuszczać i przenosić się gdzie indziej. Zabramy jednak w czymkolwiek umniejszać ich dotychczasowych praw.

red. M. H. Serejski

¹ Nazwa pochodzi od łac. *manus* – ręka.

Pytania, zadania, problemy

1. Na czym polegała różnica między człowiekiem wolnym a niewolnikiem?
2. Czy kolon mógł stać się człowiekiem wolnym w dzisiejszym rozumieniu? Odpowiedź uzasadnij.

2. Bizantyńskie prawo agrarne

Bizantyńskie prawo agrarne (*Nomos Georgikos*) (fragmenty)

Źródło

Bizantyńskie prawo agrarne (*Nomos Georgikos*) wzbudza sporo kontrowersji, nie wiadomo bowiem, gdzie obowiązywało (czy w całym cesarstwie, czy tylko jego części, np. na terenach zamieszkałych przez Słowian) i kiedy dokładnie powstało (można jedynie określić przedział czasowy: VII–IX w.). Prawdopodobnie prawo agrarne dotyczy stosunków wolnych gmin chłopskich, nie zawiera natomiast informacji o poddaństwie chłopów.

1. Rolnik, który uprawia własne pole, winien być uczciwy i nie zaorywać pola sąsiada. Gdyby zaś świadomie zaorał cudzą miedzę i przywłaszczył sobie część roli sąsiada, to jeśliby ją tylko zaorał, straci pracę w to włożoną, gdyby zaś i zasiał, to straci ziarno [zużyte na siew] i robociznę, i plony.
12. Jeżeliby ktoś wziął pole pod zasiew i umówiwszy się z właścicielem na połowę zbiorów, a przynaglony czasem nie przygotowałby pola należycie pod zasiew lub obsiał je niedbale, utraci prawo do zbiorów, jako oszust, który naraził właściciela pola na stratę.
18. Gdyby ktoś zubożał do tego stopnia, iż nie byłby w stanie uprawiać własnego pola i uciekłby do obcego kraju, to niech z porzuconego [w ten sposób

Pytania, zadania, problemy

1. Czy w XIV w. w Polsce istniał wyraźny podział na stany? Odpowiedź uzasadnij.

24. Następstwo tronu w Polsce

Pakt koszycki, 17 września 1374 r.

W imię Pańskie Amen [...] My, Ludwik, z bożej łaski król Węgier, Polski i Dalmacji, pragniemy niniejszym dokumentem obwieścić [...], że chociaż wedle przyrzeczeń naszych [...] inne mieliśmy zobowiązania wobec szlachty królestwa polskiego, a mianowicie, że po śmierci naszej będzie ona winną przyjąć jako dziedzica naszego i następcę w królestwie Polskim potomka naszego tylko męskiego, a nie żeńskiego, to jednak baronowie, rycerstwo, szlachta i wszyscy inni za zgodą swą i wolą przyjęli życzliwie i zgodzili się na wypadek braku męskiego potomstwa na córki nasze, jako na panów i dziedziców rzezonego królestwa [...]. W braku zatem synów, jedną z córek za naszych dni żyjących lub mogących się w przyszłości urodzić, tę, którą my lub [...] królowe, matka i żona nasza [...] im wyznaczą, będą mieli za dziedzica i następcę naszego. [...]

Ponieważ zaś Korona [tj. całość] tegoż królestwa przez tego rodzaju następstwa mogłaby być w jakiś sposób podzielona, zniszczona lub naruszona, przeto przyrzekamy z dobrą wiarą, i bez jakiegokolwiek podstępstwa, pod słowem i przysięgą naszą, też Koronę Królestwa Polskiego zachować całą, nieuszczuploną i nienaruszoną i żadnych ziem ani ich części od niej odrywać, ani ją zmniejszać, lecz powiększać ją i odzyskiwać [straty], tak jak to na koronacji naszej byliśmy i jesteśmy zobowiązani przez naszą przysięgę. [...]

red. J. Dąbrowski

Autor

Ludwik Węgierski (Wielki, Andegaweński, 1326–1382) pochodził z dynastii Andegawenów, był królem węgierskim od 1342 r. i polskim – od 1370 r. Rządy w Polsce powierzył matce, Elżbiecie Łokietkównie, a po jej śmierci – wielkorządcom. Przyczynił się do utrwalenia zjednoczonych ziem polskich.

Pytania, zadania, problemy

1. Dlaczego Ludwik Węgierski zmienił zasadę następstwa tronu?

25. Wielka Karta Swobód

Wielka Karta Swobód (*Magna Charta Libertatum*) (fragmenty)

Jan z bożej łaski król Anglii [...] arcybiskupom, biskupom, opatom, hrabiom, baronom, sędziom, leśniczym, szeryfom, zarządcom, dworzanom oraz wszystkim urzędnikom i wiernym swoim poddanym pozdrowienie. Niechaj będzie wam wiadomo, że my z natchnienia Boga [...] oraz dla lepszego urządzenia królestwa naszego, za radą czcigodnych naszych ojców... [tu wymieniono dostojników Kościoła

Autor

Jan bez Ziemi (1167–1216) był królem Anglii od 1199 r. Wskutek niepowodzeń wojennych (przegranej wojny z Francją), wysokich podatków i nadużyć urzędników królewskich zbuntowały się przeciw niemu duchowieństwo, możnowładztwo i mieszczaństwo. Baronowie wymusili na Janie bez Ziemi podpisanie Wielkiej Karty Swobód (*Magna Charta Libertatum*).

angielskiego] oraz szlachejnych mężów... [tu wymieniono baronów angielskich] i innych wiernych naszych poddanych:

1. Przede wszystkim zgodziliśmy się wobec Boga i zatwierdziliśmy niniejszą kartą naszą w imieniu własnym i następców naszych na zawsze, aby Kościół angielski był wolny i posiadał pełne swe prawa, a swobody jego były nienaruszone [...] jeszcze przed powstaniem sporu pomiędzy nami i naszymi baronami, nadaliśmy i zatwierdziliśmy kartą naszą swobodę wyborów, którą uważa się za najważniejszą i najbardziej konieczną ze swobód Kościoła angielskiego. [...]
12. Żadne pobory¹ tarczowe, ani żaden zasiłek pieniężny nie ma być nakładany w naszym królestwie inaczej, jak tylko za zgodą ogólnej rady królestwa naszego, z wyjątkiem zasiłków na wykupienie naszej własnej osoby z niewoli, na pasowanie naszego pierworodnego syna na rycerza i na wydanie po raz pierwszy za mąż naszej pierworodnej córki, a także i na to zasiłek ma być umiarkowany; w podobny sposób powinny być ściągane zasiłki pieniężne od miasta Londynu.
14. A na posiedzenie ogólnej rady królestwa, w celu uchwalenia zasiłku w innym wypadku aniżeli w trzech wyżej wymienionych lub celem nałożenia poborów tarczowych, każemy wzywać za pomocą listów naszych z pieczęcią arcybiskupów, biskupów, hrabiów i większych baronów; prócz tego zaś każemy wezwać przez ogólne zawiadomienie [...] wszystkich naszych bezpośrednich wasali, na dzień oznaczony, a to co najmniej na czterdzieści dni przed terminem oraz na oznaczone miejsce [...].
35. Niechaj w całym naszym królestwie będzie jedna miara wina i jedna miara piwa i jedna miara zboża, to jest londyński kwarter, jedna szerokość sukna farbowanego i surowego, oraz sukna na kaftany pod pancerze, to jest dwa łokcie angielskie pomiędzy brzegami; zaś do wag niech odnosi się to samo co do miar.
39. Żaden wolny człowiek nie może być aresztowany ani uwięziony albo pozbawiony mienia, wyjęty spod prawa, wygnany lub w jakikolwiek sposób ciemniony i nie wyprawimy się przeciwko niemu, ani nikogo przeciwko niemu nie wyślemy inaczej, jak tylko na podstawie prawomocnego wyroku równych mu lub z mocy prawa krajowego.
41. Wszyscy kupcy niechaj posiadają prawo swobodnego i bezpiecznego wyjazdu i wjazdu do Anglii, oraz przebywania i podróżowania po Anglii [...].

red. L. Pauli, W. Sołtysowa

¹Tu: podatki.

Pytania, zadania, problemy

1. Na czym polegało ograniczenie władzy monarszej w Wielkiej Karcie Swobód?
2. Kto najwięcej skorzystał na podpisaniu Wielkiej Karty Swobód?